

KAIS. KÖN. HOF

BIBLIOTHEK

55.120-B

Alt-

55120-B.

43. Nn. 386.

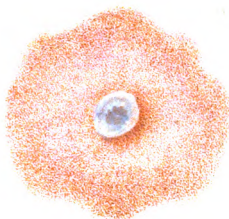

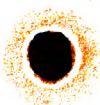
Tehénhimlő.

1.

2.

3.

4.

5.

É R T E K E Z É S

A' HIMLŐ KIIRTÁSÁRÓL

Szerzé a' Lelkitanítók számokra.

K O V Á T S M I H Á L Y,

Orvos Doctor, 'sa't.

P e s t e n,

Nyomtattatott Petrósai Trattner János Tamás' betűivel,

1 8 2 2.

TERINTETES
BÁRCZAI BÁRCZAY JUDITH,
SZÜLETETT
LUDÁNYI BAY,
FELISPÁNYNÉ
ASZSZONYNAK,

**AZ ADÓZÓK BÖLDOGÍTTATÁSOKRA
ÁLDOZATOT TENNI
MINDENHOR RÉSZ
JÓLTEVŐNEK,
SZÍVES TIZTELETBŐL,
HÁLÁDATOSSÁGANAK
ŐRÖK EMLÉKEZETÉRE,
AJÁNlja**

a' Szerző

E l ő s z ó.

Látván az Országlások, Orvosok, milyen csúfító, bénító, kínos; és gyilkos nyavalya a' himlő; törték a' fejeket azon, miképen kellené azt kiirtani.

De minden tündödések mind a'dig hijábanvalók voltak, míglen Jenner 1798-ikban könyve által a' világnak tudtára nem adta; hogy a' tehénhimlő beoltás által minden gyermek megmenekedik a' himlőzéstől.

Ezen nagy találmányt a' Világ oly örömmel és bizodalommal elfogadta, hogy minden Nemzetek nyakra före minden gyermeket, e' máj napig, biztos vigyázat alatt, beoltatnak.

Magyar és Erdély Országban is, mind a' Felséges Magyar Királyi Helytartó Tanács, mind a' Felséges Erdélyi Gubernium, mind a' két Országbeli Tettes Nemes Vármegyéknek Orvosaik és Borbélyaik, mindent elkövetnek, hogy minden gyermek, nevezetesen az adófizetőké, ingyen, beoltassék.

Tekintetes Nemes (Magyar országi) Fejér Vármegyének dícséretes, és követésre méltó atyai gondoskodását e'ben a' részben el nem halgathatom, hanem az a'ról való tudósítást,

úgy, a' mint azt nekem Tekintetes Táblabíró Kazay István Úr megküldötte, ímé szóról szóra leírom:

„Tettes Ns Fejér Vármegyében a' Mentő himlő beoltásra ügyelő Deputátiót tárgyzó „Jegyzések.

„A' mentő himlő óltásnak gyarapíttatását „elintéző kegyes parancsolat érkezett Novem- „ber 30-án 1813.ik esztendőben, e'nek követ- „kezésében:

„A' Centralis Deputatio Budán lévén a' „Protomedicus Előülése alatt, valamint min- „den Vármegyékben, úgy itt is filialis Depu- „tatio neveztetett ki, melynek Előülőjévé T. „Végh Ignác Táblabíró Úr; Tagjaivá pedig a' „Járásbeli Fő-Szolgabíró Urak, Megyebeli Fő- „Orvos Úr, és három Járásbeli Seb-orvos U- „rak, a' Catholicus Esperest Urak, a' Fejér- „vári Ó Hitű Esperest Úr, a' Reformátusok ré- „szekről a' Zámolyi, és Fülei, Senior Nagy Ist- „ván, és Szabó Péter Urak, az Evangelicusok „részekről pedig Malatides Dávid, Ondódi Se- „nior Úr, neveztetett ki.

„A' Lelki pásztoroknak kötelességekké té- „tetett, hogy a' Népet gyermekeiknek beolta- „tásokra buzdítsák, a' Nótáriusoknak pedig, „hogy mind azokat, a' kik még a' 15-ik esz- „tendőt által nem hágták, 's természetesen „nem himlőztek, összeírják, 's azon Lajstro- „mot a' Deputatio Előülőjének be mutassák.

„Az egész Vármegye a' Megyebeli Seb- „orvosok közt felosztatott, a' kik is az általok „kiszabatott időben tartoznak Helységeiket be- „járni, forspontot ingyen kapván, ott a' már „beoltattakat megvizsgálni, 's azokból a' még „óltatlan gyermekeket beoltani, a' kiket szü- „léikkel együtt a' Helység Előjárói egy hiza-

„nyos közönséges helyre öszvehajtani tar-
„toznak.

„A' Helységek nyomtattatott Tabellákat
„kapnak, a' melyekbe a' Seb-orvos kötelezte-
„tik a' beóltattaknak neveket, szüléiket, con-
„ditiójokat, idejeiket, a' tehénhimlő fogana-
„tos, vagy nem foganatos voltát, 's a' t. fel-
„jegyezni, 's önnön aláírása alatt időről időre
„a' Biztosság Előülőjéhez felküldeni, a' ki is
„azon Tabellákat beköttetvén, azokat, és a-
„zoknak summás kivonatásokat, a' Nagy-Mél-
„tóságú Helytartó Tanácshoz lejendő felkül-
„dés végett minden esztendőben egyszer be-
„mutatja.

„Az Előülő esztendőnként kétszer Gyűlést
„szokott tartani, melyben a' végbevitettek fel-
„olvasztatnak, a' panaszok elintéztetnek.

„A' Seborvosok minden beóltatott gyer-
„mektől, (a' szegényeket értvén) 15 krajczárt
„kapnak, a' honi pénztárból. A' beóltatott
„gyermekek pedig, a' mentő himlőn szeren-
„csésen általesvén, bizonyosság levelet kapnak
„az Előülő aláírása, és a' Deputatio pecsétje
„alatt, a' történt beóltatásról.

„Ts Végh Ignác Előülő Úr 1820-diki Ma-
„jus hónapban meghalálozván, helyébe Fő-
„Tisztelendő Simonyi Pál, Nagy Prépost Úr
„neveztetett ki, a' ki is az egész manipulációt
„a' fent iratott módon viszi, azon különbség-
„gel, hogy többé a' beóltatott gyermekek
„Nyugtató-levelet nem kapnak, hanem az Ek-
„klésiák Matria culájik Rubrikákra lévén felosz-
„tatva, egybe azok között a' gyermekeken tör-
„tént beóltások jegyeztetnek fel, 's a' nál fog-
„va fel marad az emlékezet.

„Minekutána már az élő ifjak nagy ré-
„szént beóltattak, a' születetteknek és meghóla-

„taknak Lajstromokat a' Papok a' Matriculák-
„ból időről időre kiírni, és az Előülőnek fel-
„küldeni, tartoznak, hogy az név szerént is
„tudhassa, kik legyenek még a' beóltatandók.
„Költ Székes Fejérvárott, Augustus 21-én
„1820.

E' mellett sok Magyar és Erdély Országi
túdos Orvosok számos, épületes Értekezéseket
bocsájtottak közre, melyekben a' tehénhimlő
természetét, hasznát, és szükséges beóltatását,
megmutatták, p. o. 1801-ben Nagy Sámuel
— 1802-ben Kovács Mihály (az az, 'En, a' Stru-
ve K. A. Gyeng. Élet. s a' t. Fordítás. 1 Rész.
19—61 lapján), Bene Ferencz, Stand (Care-
no Fordíttatása), Nyúlas Ferencz, — 1805-
ben Bérczy János, — 1811-ben Márkus Sán-
dor, — 1818-ban Szathmáry József, Orvos Do-
ctorok. *)

Azomban mind a' két Magyar Hazában ez
a' csálhatatlan védhimlő mind e'koráig csak e-
rőltetve, és úgy is csak tökéletlenül fordítta-
tik haszonra. Mert a' köznép most is, ha sze-
rit teheti, a' gyermekét még az ingyen való be-
óltatás előtt is elrejt. Továbbá, tökéletlen a'
tehénhimlő óltogatás a' falukon, sem napi
vigyázat, sem számvétel (controlöria), nem
lévén; az az, napról napra senki sem vigyáz a'

*) *Ezek a' Munkák mind igen hasznosok, és dicsé-
retet érdemlenek, de az én Értekezésemtől kü-
lönböznek. Mert amazoknak fővégek az, hogy
a' tehénhimlő beóltatását javasolják, tanítsák;
az én Értekezésem pedig rövideden ezeket is
foglalja ugyan magába, de főképen azokat az
akadályokat tanítja elhárítani, melyek a' te-
hénhimlő óltás folyamatját, gyakoroltatását
mind es ideig a' két Magyar Hazában meggá-
tolták.*

beóltatott tehénhimlőkre, hogy azok megfogtak-e? vagy nem? és ha megfogattak is, vajjon igaz tehén himlők fogantak-e meg? vagy csak fatytyúk? és így nints elégséges vigyázat a' tehénhimlő oltásra. Továbbá, csak az óltó Borbély a' bíró benne, ha igaz tehénhimlők voltak-e a' falusi gyermekek, minden más tanú nélkül, csupán egyedül maga ítéli el a' dolgot, és így nints szám vétel (controlőria) az oltásban a' falukon.

Innét következik már: hogy a' falukon gyakran a' mely gyermekek tehénhimlővel beóltattak is, újra hólyagos himlőt is kapnak. Mert azokon csak fatytyú tehénhimlők lévén, ismét be nem óltattak másodszor, vagy többször is, tehénhimlővel, míg végre igaz tehén himlőket kaptak volna; vagy miglen csak ugyan megbizonyúlna, hogy valamely gyermek soha semmi féle himlőt nem kaphat.

Ezen hibákból az a' veszedelem származik, hogy a' Felsőségeknek minden kegyes rendelkezéseik, költségeik, az Orvosoknak és Borbélyoknak minden fáradsagaik mellett is, a' hólyagos himlő az Országból a' nyira ki nem iratik, hogy most is sok Városainkban, és Helységeinkben, a' hólyagos himlő mindég uralkodik, és gyilkoskodik.

A' mondatott hibáknak okaik nálunk a' következők:

1-szor. Nints a' köznépnek elegendő taníttatása és ismerete a' tehénhimlőről, és a'nak hasznairól.

2-szor. Sokan ócsárolják, sőt kárhoztatják a' tehénhimlő oltást.

3-szor. Sokszor megtörtént már nálunk, hogy a' tehénhimlővel beóltattak, hólyagos himlővel ismét meghimlöztek.

4-szer. A' tehénhimlő beoltás után a' fa'ukon az óltó Orvos, vagy Borbély, nem mulathat egy helyen 14, vagy néha talám több napig is, míg t. i. a' tehénhimlő tökéletesen elvégződnék.

5-ször. Mert a' tehénhimlő óltás is csak immel ámmal folytattatik Országunkban, az az, nem óltatik be tehénhimlővel a'nyi gyermek, a' menynyit lehetne, és kellene is beóltani. Ez onnét világos, mivel Hazánkban most is szakadatlanul hol itt, hol amott, kegyetlenkedik a' hólyagos himlő. Csak az én tudtomra is egy faluban, ez előtt 1. holnappal, 40 gyermeket, egy más faluban pedig, 3 hólnappal az előtt, 100-nál több gyermeket, ólt meg a' hólyagos himlő. Ísmét tudok Hazánkban egy nagy várost, a'hol a' múlt 3 hólnap alatt 100-nál több gyermek vőlt himlős. Ugyan azon városához közel, két falu mindég tele van hólyagos himlővel. Ma, az az, 1821-ik esztendőben, 23-ik Decemberben, hozták nekem hírül, hogy egy alföldi Mező Városban a' hólyagos himlő uralkodik, és már 16 gyermeket is elragadt; mivel ott a' tehénhimlő óltás nem gyakoroltatik. Ugyan 1821-ik esztendőben, Januarius hólnapjában, nem meszsze innét, egy Tót faluban, mintegy 100 gyermek hólt meg hólyagos himlőben. Mert a' tehén himlőt a' Vármegye Borbélya nem ólthatta beléjek, azért, mivel ha észre vették az anyák tavaszkor, hogy ő óltani jött; azonnal gyermekestül együtt az erdőre szöktek. — Tegnap, az az, 1822-ik esztendőben, 10-ik Januariuban, hozta nekem hírül egy Vármegye Tisztje, hogy nem meszsze tőlünk, egy faluban, már majd 100 gyermek hólt meg ezen hólnapban a' hólyagos himlőben, és nevezetesen egy aszszonynak 4 fia öletett meg

ezen gyilkos nyavalya által, kik 8, 9, 10, 11, esztendősek voltak. Itt megrémülvén most a lakosok, menyre földre fogadják, hogy többé nem fogják eldugni gyermekeiket az óltás előtt.

Jegyzék. Itt a faluknak, Városoknak, neveiket azért nem raktam fel, hogy senki is magát megsértetettnek ne találhassa. De ha valaki név szerént akarja azon Helységeket tudni, méltóztassék hozzám jöni, vagy írni, és tudtára fogom azon neveket adni.

6-szor Mert, már ugyan majd 20 esztendeje, mióta a Magyar Országi falukon a Vármegyék Borbélyaik óltogatják a tehénhimlőt, a Nagy Méltóságú Helytartó Tanácsnak, és a Tek. Vármegyéknek parancsolatjokból, és minden adó-fizető ember gyermekének beoltatásáért 15 krajczár fizetést kapnak; de e'ben a munkában semmi számvétel (controlória) nintsen. Mivel ez az egész munka csak így mén véghez: A Vármegye Borbélya a beoltás után, tanubizonyságot veszen a helybeli bírótól, mennyi gyermeket oltott be; és azután ezen írással megyen az Adószedő Úrhoz, és a' honi pénztárból kifizetteti magát. Azonban továbbá senki sem vigyáz a' beoltatokra, hogy miképen vagynak naponként? miképen lett a' beoltás kimenetele? a' beoltatokon mind igaz tehénhimlők voltak-e? vagy csak fatytyúk? vagy semmi sem fogott meg? a' falukban minden himlőzetlen gyermekek beoltattak-e? minden, csak fatytyú himlőt kapott, gyermekek újra beoltattak-e? vagy nem? és hogy miért nem? Ezekről mondom, és több ilyenekről senki sem számol, nevezetesen pedig az óltó Borbélyoktól ezekről senki számat nem veszen; azt tévén fel bizonyosan, hogy

a' tehenhimlőzésre elegendő a' beoltás, vagy a' tehenhimlő méregnek szúrás által a' testtel való közöltetése. Holott pedig az a' munka az oltásnak csak egy, és az is a' legkisebb, része.

A' mi az elsőt illeti: Nints a' köznépnek a' két Magyar Hazában elegendő taníttatása a' tehen himlő természetéről, hasznáról, és szükséges vóltáról. De hol is venné azt? Mert vannak ugyan sok szép Magyar Értekezések e'ről (mint feljebb említém); de tudjuk, hogy a' köznép nálunk teljességgel nem olvas. Továbbá, az Orvosok és Borbélyok ezt az oktatást élő szóval véghéz nem vihetik. Mert ők a'ra más köteles foglalatosságaik miatt épen rá nem érnek. De ha talám azt meg cselekedhetnék is; azon tanításnak sikere nem vólna. Mivel a' mi köznépünk kevés bizodalommal, és hitellel viseltetik az Orvos beszédéhez; általjában az Orvoshoz nem lévén szokva.

A' tehenhimlő természetéről, hasznáról, csálhatatlanságáról, és szükséges vóltáról való tanítás egyenesen a' Lelkitanító Urakat illeti. Mert ezen Uraknak általjában tiztek, a' Községnek közönséges helyen való taníttatása. Továbbá, minden Felekezetnek a' maga Lelkitanítójához legnagyobb szeretete, bizodalma, hitele, tiztelete, van. Végre, az egyházban (templomban), mint szent helyen, mint az Isten ígéjének hirdettetése helyén, a' leg-erősebb bizodalmat, és hitelt önthetni a' Községbe. — Példát is ad e'ben nekünk a' miveltetett (cultus), és tudós Német Nemzet, de legközelebb Austria, legnevezetesebben pedig Bécs Városa. Itt minden Lelkitanítónak elmulhatatlan kötelessége, hogy esztendőnként, bizonyos Vasárnapokon, csupán a' tehenhimlőről prédikáljon; ezen kívül, a' keresztelés,

házassági esketés, gyohonás, himlőben meghóltak temettetése, 's több ilyen vallásbeli szent szokás, alkalmatosságával, a' népet a' tehénhimlő beoltására serkentesse. De legközelebb Magyar Országban is, Ts. N. Fejér Vármegye is a' Lelkitanítóknak kötelességekké tette, hogy a' népet, gyermekeiknek beoltatásukra, buzdítsák.

Épen ezen végből írtam én is ezen Értekezést a' Lelkitanítók számokra, hogy ez általalak a' Község előtt, bizonyos Vasárnapokon, az egyházban, predikáció helyett, olvastassék el, és ha ezen Urak szükségesnek találják, az magyaráztassék is szélesebben. — Sőt méltó volna ezen Értekezést a' falusi iskolákba is bevinni, 's e'ből már a' gyermekeket is oktatni.

A' mi a' másodikat illeti: Sokan ócsárolják, sőt kárhoztatják a' tehén himlőoltást. — Ezt nálunk nem csak a' köznép, és a' külső emberek (laicusok), hanem megtörténik, hogy még az Orvosok között is néha némelyek, cselekedezik. — De ezen nints mit csudálkozni, mert a' minap Bécsben is egy Orvos világosan kikölt a' tehén-himlő oltás ellen; de őt de Carro Doctor oly nagyon megczáfolta, hogy utóljára a' tudatlanságáról is meggyőzte; végre pedig az Országló-kormányzók eleibe idéztetvén azon Orvos, ott keményen megfeddetett, és az állítását írásban, közönséges helyen, viszszahúztta.

Mások még kárhoztatják is a' tehén-himlő oltást, mondván: hogy azt pattanások, kelések, és mirigy kórság (scrophulák) követik. Ezen gáncsokra az Értekezésben alább elégségesen megfelelő; azért oda igazítom az ellenvetőket, a' lévén Értekezésemnek egyik vége,

hogy az e'ben a' részben tévelygőket jó útra hozzam.

De általjában szólván, ugyan ki gondolhatná azt? hogy az Anglus Nemzet, mely közt az Orvos tudomány legfelsőbb pólczon áll, mely holmi ábrándozásokra a' füle botját sem hajtja, ha szintén azt az egész világ köznépe hiszi is; még is Jennernek, a' tehénhimlő feltalálójának, haszontalanságért, sőt ártalmas találmányért 60,000 Tallér pengő pénzt, jutalomúl adott volna, és hogy a' többi miveltetett és tudós Europai Nemzetek, p. o. a' Németek (kik közt a' tudományok Európában most legjobban virágoznak), Francziák, Olaszok, 's a' t. a' tehénhimlő öltást oly nyaka szakadtában, már 23 esztendőtol fogva, mindég egyaránt sürgetnék, ha azt hijábanvalónak, sőt ártalmasnak, találták volna. — *Opinionum commenta delet dies, naturae iudicia confirmat.*

A' mi a' harmadikat illeti: Nálunk megtörtént, hogy a' tehénhimlővel beoltattak ismét meghimlöztek hólyagos himlővel. Ez igaz. Mert 1802-ik esztendőben Pápáról jelentetett ez a' történet, 's a'kor mindjárt ki is küldetett oda innét a' dolog megvizsgáltatására a'kori Protomedicus, Consiliarius Schraudt Ő Nagysága, és a' jelentést igaznak találta. De a' vizsgálatból a' jött ki, hogy azon tehénhimlővel beoltatott gyermekeken, a' kik azután hólyagos himlővel meghimlöztek, világosan csak fatytyú tehénhimlők voltak. De hiszem ez Genvában is megtörtént, még pedig a' hová de Carro Úr, mint hazájába, maga küldött tehénhimlő anyagot. — Ezek a' történetek épen nintsenek a' tehénhimlő csalhatatlan haszna ellen, hanem csak a' fatytyú tehénhimlőnek,

a' hólyagos himlő ellen való, élegtelenességét bizonyítják, és a'ra intenek bennünket, hogy szorgalmasan vigyázzunk; hogy a' tehénhimlő óltást igaz tehénhimlők é? vagy csak fatytyú tehénhimlők követik? És épen ez az egyik fő aránya az én Értekezésemnek.

Angliában is előfordult a' feljebb említett vád, a' mint azt is alább az Értekezésemben leírom, az a'ra ott adatott felelettel együtt. — Hasonlóképen ugyan ott fejtem meg, ezt a' kérdést is: Vajjon egy ember sem himlőzhet é meg soha többször, azok közül, a' kiken valóságos, igaz, beóltatott tehénhimlők voltak.

Negyedik akadálya a' tehénhimlő óltás tökéletes folyamatjának a' falukon ez: hogy az óltó Orvos vagy Borbély nem várhatja meg végig az általa beóltatott tehénhimlőnek tökéletes elvégződését. Ugyan is, ha az óltó Orvos vagy Borbély elkezd tavaszkor valamely faluban óltani, ott az óltást elvégezván, azonnal folytatást más faluba utazik óltani, a' hol ismét elvégezván az óltást, viszont harmadik, azután negyedik, és sorban a' többi falukba szakadatlanul mind a'dig megyen, míg a' Járásabeli minden falukon, egy huzomban minden himlőzetlen gyermeket beólt. Úgy de Magyar Országban sok Vármegyékben egyik falu a' másiktól, Erdélyben pedig, a' Havasok alatt, egyik ház a' másiktól, távol van. Míg tehát az Óltó az óltatandó Helységeken, és házakon, általverekedik, a'dig az első falubeli, és az első házbeli, óltványok elvégeződnek, a' többiek félig megérnek, némelyek jól ki sem csiráznak, s a' t. De a' hol a' faluk és házak közel vannak is egymáshoz, ott is a' mondatott nehézségek előfordulnak Mert minden Vármegyé Járásában sok falu van, melyeket egyszerre

be kell óltani a' Vármegye Orvosának vagy Borbélyának. Egy szóval, a' tehénhimlők éréseknek folyamatját napról napra, lehetetlen, hogy láthassa a' Magyar és Erdély Országi falukon hivatalból óltó Orvos vagy Borbély (14 nap nem maradhatván ugyan azon egy helyen); s' következőleg, bizonyosan nem is tudhatja, hogy az általa beóltatott tehénhimlők megfogantak é? vagy nem? és ha megfogantak is, nem tudhatja, hogy azok vajjon igaz tehénhimlők voltak é? vagy fatytyúk? Igaz tehát, hogy Magyar és Erdély Országban a' tehénhimlő óltás tökéletlen, és nem csuda, ha hibából hólyagos himlőt kapnak a' tehénhimlővel már az előtt beóltattak is. Ezek szerint, a' fő végre (a' hólyagos himlő kiirtásra) nézve, bizonyára haszontalanok a' T. N. Vármegyéknek költségeik, és az Orvosaiknak és Borbélyaiknak fáradságaik. Mert e'képen a' hólyagos himlő tökéletesen soha ki nem irtathatik a' két Magyar Hazából; a' mi ezen költsékezésnek és munkálódásnak fő aránya. — De azt mondod: Kitudakozhatják az Óltók azután a' szüléktől, hogy a' beóltatott gyermekeiken igaz tehén himlők voltak é? vagy fatytyúk? Ez nem segít a' bajon; mert a' szülék nem tudják megítélni, milyennek kell lenni az igaz, és a' fatytyú, tehénhimlőnek. Mivel őket a' ra sohasemki sem tanította. Azonban, egy szegény Magyar vagy Erdély országi paraszt aszszony biz a' tanítás után is keveset foghat meg ilyen finum tárgyban, legalább a'nyi bizonyos, hogy ily főben járó dologban, t. i. a' himlő kiirtásban, (a' mi a' döghalál kiirtásnak testvére), a' nak a' tanubizonyysága elégtelen. Hát ha még azt gondolóra vesszük, hogy már egy nehányszor megjegyezteték, hogy a' tehénhimlő óltást

tást oly kelések követték, melyek már első tekintetre fatytyú tehénhimlőknek lenni megtetszettek. Mivel azoknak közepeik be nem vóltak horpadva, hanem ellenben ki vóltak csucsorodva, és a' tiszta, által látszó víz helyett, sűrű, hamar elszáradó genyecséggel vóltak megtelve; 's még is a' rendes, gyúladékos udvarral vóltak körülvéetve. Viszont, másszor olyan kelések jegyeztettek meg, az óltás után, melyek az igazi tehénhimlőhöz hasonlóknak lenni látszottak, de az udvarjaik rendetlenül állottak elő. Azonban, mind ezen két említettett esetben csak parázs, sárga, hirtelen leeső var származott, hátramaradott seb hely nélkül; és így mind a' két esetben fatytyú vólt a' tehénhimlő. Már az ilyen történetekben, a' melyek pedig megeshetők, ugyan hogy ítélnetne jól a' tanulatlan paraszt szüle?

Ezen a' bajon így segíthetni: A' Lelkitanító Urak (ha méltóztatnának az emberiségért azt megcselekedni), vagy a' Falusi Nótáriusok, vagy az Oskola-Mesterek, tanulják meg jól, ezen Értekezésből, milyennek kell lenni az igazi tehénhimlőnek, az óltás szempillantásától fogva, egész fogytig. Azonfelül, ezen Értekezésnek a' végére ragasztatott rézmetszetből, vagy színes táblácskákból nézegessék meg, milyen a' képe az igaz tehénhimlőnek 3-ad, 5-öd, 7-ed, 9-ed, és 14-ed nap múlva.

Igy elkészülvén a' fent említettett férjfiak között valamelyik, legyen jelen a' tehénhimlő beóltáson, és a'kor jegyezze fel magának név, és korács szerént a' beóltattakat. Azután naponként látogassa meg azokat, 's naponként jegyezgesse fel, micsoda változásokon mentek keresztül az óltványok, egész fogytig. Ezen jegyzékeit azután adja által az Óltó Úrnak a'

B

kor, midőn ő az óltványait még egyszer, vagy többször is eljő meglátogatni, hogy vajjon a' tehénhimlők megfogontak é? vagy nem? vagy csak fatytyú himlők támadtak? Így már igaz ítéletet tehet az Óltó Úr; ha megfogontak é az oltványok? vagy nem? és ha megfogontak, vajjon azok igaz tehénhimlők voltak é? vagy csak fatytyúk? E'kor, ha épen meg nem fogont a' tehénhimlő, vagy csak fatytyú tehén himlők fakadtak; másodszor, harmadszor, negyedszer, vagy többször is újra óltsa be az Óltó Úr az óltatándókat, mind a'dig, míg utóljára világosan elválík a' dolog.

E'képen cselökedvén, tökéletes lesz a' tehénhimlő óltás Magyar és Erdély Országban, és eltávoztatík az a' hiba, hogy a' mely gyermekek tehén himlővel beóltatnak, ismét hólyagos himlővel meghimlőzzenek.

Az ötödik bajon úgy segíthetni, hogy az Országban szoros vígyázat, és kemény parancsolat alatt szorgalmatosan beóltassanak minden gyermekek, és minden emberek, a' kik még himlősök nem voltak. Így bizonyosan megszabadúlhat az Ország a' ma gyilkos hólyagos himlőtől, de különben soha sem.

Az utólsó bajon is segíthetünk ilyetén képen: A' helybeli Lelkitanító, vagy Nótárius, vagy Oskola Mester vígyázzon az óltás kimenetelére, és a' beóltatándó gyermekek számokra; és csak a' tehénhimlő végre menetelével adhasson a' feljebb említettett Férjfiak közzül valamelyik, bizonyrágot a'ról az 'Óltó Borbélynak; hány gyermeket óltott be a' Borbély; mennyi fogont meg; mennyi nem fogont meg; hány vólt fatytyú himlő; minden himlőzetlen gyermeket beóltott é az Óltó Borbély a' faluban. Írtam Pesten. 10 July 1821.

*Hirdetés az Embereknek — ne-
vezetesen Magyar és Erdély-
Országban.*

*A Himlőt, Tehénhimlő Beóltás által,
ki kell irtani.*

P a r a n c s o l a t o k :

- I. Minden ember, valaki csak himlős nem volt,
óltassa be magát a' tehénhimlőt.*
- II. Minden ember, valaki csak most születik,
életének első 9. hólnapja alatt; tehénhim-
lővel óltassék be, és az által a' himlőtől,
és a' himlőben való haláltól, mentessék
meg.*

Néha a' tehenek a' tölgyeken, és ezeknek rán-
czokon, egy tulajdon, és egészen különös,
az ember testével közöltethető, és azt a' him-
lőtől megmentő, himlő nemét kapnak; mely
tehenhimlőnek neveztetik.

Jegyzék: A' (valóságos) tehénhimlők a'
teheneken igen ritkák. Ha valamely embernek,
a' ki himlős nem volt, karczolások, avagy kis
kisebesédesek vannak a' kezein, és ő oly tehe-
neket fejt, melyeken (igaz) tehénhimlők van-
nak; a'kor ő a' kezein tehénhimlőket kap,

és ezek által ő a' himlő ráragadásától egész életében megmenekedik. (Ezen tulajdonságok végett a' tehénhimlők, melyeket az emberekbe óltottak, őrhimlőknek, védhimlőknek, mentő himlőknek, — de az eredetekre, és az 1769-ik esztendőbeli nevekre nézve, tehénhimlőknek neveztetnek.)

Angliában, Német Országnak Holstein, Mecklenburg, és Schleswig nevű Tartományokban, az okosabb parasztok, sok számos esztendőktől fogva, imitt amott tapasztalták, és mondogatták, ezt: „*A' kin tehénhimlő vőlt, soha sem lesz himlős.*”

Ugyan az említett Országokban sok Tüdősök (p. o. Angliában Adams Doctor, Német Országban pedig egy nevetlen Holsteini vagy Mécklenburgi, vagy Schleswigi Tüdős; 1769-ik esztendőben) már régen tapasztalták, és hirdették is azt: hogy a' mely fejő lányokra, vagy tehenészekre rájokragad a' tehénhimlő, azok többé himlősök nem lesznek.

De mind ezekre semmit sem hajtott a' világ?

Végre, hála Istennek! találkozik Angliában egy férjfi, ki bölcsességgel, szorgalmatossággal, és munkával, a' tehénhimlő természetét, és erejét megvizsgálta, és kikereste, a' tehénhimlő óltást feltalálta, és az emberi nemzet himlőtől való megszabadulásának talpkövét letette.

Ugyan is, Jenner Edvard Doctor, ki 17. Majusban 1749-ik esztendőben, Angliának Berkeley városában, születék, azon tehénhimlőkből vétetett anyaggal, melyek Nelmes Sára fejő lánynak kezén valának, 14-ik Majusban, 1796-ik esztendőben, egy Philipps nevű 8 esztendős fiúba óltotta be a' legelső tehénhimlő.

ket, tudományos tekintetből; és ő 21-ik Juniusban, 1798-ik esztendőben, kiadta nyomtatásban a' maga halhatatlan könyvét a' tehénhimlőről, és a'ban a' világgal közlőtte ezt a' nagy igazságot, és örvendetes hírt: „Hogy a' beóltatott tehénhimlők; 1, az embert a' himlőtől mególtalmazák, 2, minden élet és egészség veszedelme nélkül valók, 3, szelídebbek, mint sem a' beóltatott ember himlők. Ezenkívül, 4. szép rézmetszetben a' beóltatott tehénhimlőket, és Nelmes Sárának áldott kezét, festeté ki.

Az egész világon hangzott ez az örvendetes hír.

'Angliában Pearson, és Woodwille állíták, és terjeszték, ezt az igazságot.

Német országban legelőször és legérdemesebben de Carro, Ballhorn, Stromayer, Carreno, Bremer, Friese, Struve fogták fel a' tehénhimlő ügyét.

Ide Pestre legelőször 1801-ik esztendőben, Septemberben, hozta a' tehénhimlőt Bene Doctor Úr. Azután itt sok érdemes Orvos Urak óltogatták, 's terjesztették azt, de legérdemesebben dolgozott köztünk e'ben a' tárgyban Cseh Szombati Samuel Doctor Úr. Ugyan is, ezen Úr fáradhatatlan szorgalmatosságának köszönhetjük azt, hogy 19. 's több esztendő óta, a' hogy a' tehénhimlő hozzánk behozatott, a' tehénhimlőnek friss anyagja, 4. 5. hónapot kivévén, soha ki nem fogyott. Ez a' tiszteltetett Úr e'nyi esztendők alatt egynehány ezret szerencsésen beóltott, esztendőnként közép számarra vévén, ötöd fél százat óltván be, minden önhaszon keresés nélkül. Ő osztogatja az őrhimlő anyagot rendszerént nem csak Pesten, hanem a' meszsze lévő Vármegyék 's Helysé-

gek Orvosainak is. Ő dicsekedhetik azzal, hogy Martius elején 1818 esztendőben, szerencséje volt, O Császári Királyi Fő-Herczeg Nádor-Ispány Urunk Fő-Herczegi Kisdedeinek beoltatásokra is friss védhimlő anyagot adni. Ezen Úr e' folyó 1821-ik esztendőnek első napjától fogva Junius 15-ik napjáig már 360 gyermeket óltott be.

Általában az egész világon pártját fogják már az emberiségnek a' tehénhimlő oltással. Ezerenként óltnak be mindenütt. Tenger ezer emberek és gyermekek, kik a' tehénhimlőn, mint a' legkönynyebb nyavalyán keresztül mentek, társalkodtak, együtt feküdtek a' hólyagos himlősökkel, vagy hólyagos himlő méreggel beoltattakkal, de még sem kapták el a' hólyagos himlőt. Ezen öröm által elragadtatván az Orvosok és az Emberek, az egész világon harsog ez az ő kiáltások: „Szerencsés az emberi Nemzet!”

Az 'Anglus Nemzet Jenner Doctornak ajándekozott ezen bódogságért, melyet ő a' maga Nemzetének, és az egész Emberi Nemzetnek hozott, hátvan ezer ÷ 60,000 Tallér jutalmat.

Tehén himlő anyag 'Angliából és Német Országból a' világ minden részeire, de Carro által 'Asiába, küldeték.

Felséges IV-ik Károly, Spanyol Király, 1. Decemberben, 1803-ik esztendőben, elküldé Maria Pita nevű hajóját, tele gyermekekkel (kik között némelyeken beoltatott tehénhimlők valának, és a' kikről a' többi gyermekeket, a' hosszú utazás alatt, egyiket a' másíkról be kellett oltani), a' Spanyol Birtokokba Amérikába. Ez a' hajó 9. Decemberben Tenetiffában kikötött, a' hol újongatással, és ágyú

dörgéssel fogadtaték, és védhímlő anyagot adott a' Canariai Szigetek számokra. Innét Is-
ten hírével, 's az embereknek szerencse és ál-
dás kívánásaikkal, odébb evedték, a' nagy vi-
lág tengerbe (Oceanusba), és 14-ik Májusban,
1804-ik esztendőben, Amérikába elérkezvén,
az Európai gyermekek karjaikon friss őrhímlő
anyagot, hólyagos himlőtől való megszabadú-
lást, életet, és áldást, vitt számtalan sok em-
bereknek az új világba.

'Angliában, Francia-Német-Spanyol-Or-
szágban, Portugalliában, Olasz országban,
Helvetiában, Belgiumban, Daniában, Sve-
ciában, Magyar-Muszka-Török-Országban, Ke-
leti és Enyészeti Indiában, Ásiában, Africá-
ban, Américában, Polynesiában vagy Austrá-
liában, egyszóval az egész föld kerekiségén,
már nagy része az emberi nemzetnek, mely-
ből a' hímlő minden 10-ik embert megölte, a'
tehénhímlőben keresi a' menedékhelyét.

Teménytelen sok száz ezer ember beól-
tatta magát a' tehénhímlőt 1801 ik esztendő-
től fogva egész e'dig, a' legszerencsésebb kü-
vetkezéssel.

A' tehénhímlő dicséretében megegyeznek
a' földnek minden népei, 's az egész világnak
minden részeiben, és Tartományaiiban, bizo-
nyítják minden Nemzetek egy szívvel lélekkel,
hogy a' tehénhímlő óltás a' hímlő kiirtásnak
csalhatatlan eszköze, 's minden találmányok
közt, az emberi nemzetre nézve, a' legjólte-
vőbb, és legtökéletesebb.

Minden Fejedelmek a' tehénhímlő óltás-
nak közönséges bevitelét a' magok Országaik-
ba előmozdították, és azt most is segítik, 's
minden fő-városaikba tehénhímlőt óltó Intézet-
tet állítottak fel, a' hol minden ember magát

pénz nélkül beóltathatja, és tehénhimlő anyagot mindég készen kaphat. Így vagy on ez Német, Franczia Olasz, Anglia, Muszka Országokban. Sőt Nápoly Országban most legközelebb ez a Királyi Rendeles jött ki: hogy a mely esedező (instans) magába a védhimlőt be nem óltatta, az a Királyi Jóltévő Intézetekben (Fundatiokban) való részvételre méltatlannak tartatik; és hogy a kik a természeti himlőben halnak meg, azok csak a Mezei Kápolnának mellé (nem a temetőbe) temettesse nek. Lásd. Ver. Ofner-Pester Zeitung 30. Dec. 1821. Ugyan ehez hasonló Királyi parancsolat jött ki már régen Austriában, és más Országokban is.

Magyar és Erdély Országban ugyan ilyen közönséges óltó Intézetek mind e'koráig nem állítottak fel; de reménylenünk kell, hogy azok ezen Országokban is rendeltetni fognak. Az igaz, hogymind a két Magyar Hazában is van azon Intézetnek valamely néme folyamathban. Mert a Felsőges Királyi Parancsolat szerint, a falukon ingyen óltó Magyar országi Vármegyék Borbélyaiknak, minden paraszt gyermekért 5. garas; Erdélyben pedig hasonló szolgálatért napbér (diurnum) a Vármegyék Orvosaiknak 25 garas, a Borbélyaiknak viszont 12 garas, fizettetik, a Köz Pénztárból. Sőt T. Fejér Vármegye (Magyar Országban) azt is kihirdetette, hogy a mely gyermekek be nem óltatnak tehénhimlővel, s a'ról a Lelkitanítótól bizonyosságot nem mutathatnak, azok szolgálatra be ne vétessenek.

Eljött az idő! hogy csak egy ember se legyen többé áldozatjává a himlőnek.

Halljátok emberek! az igazság szava szól:
Az az ember, a' kin (igaz) tehénhimlők válnak

tak, soha többé egész életében meg nem himlőzik.

És hogy minden atya, minden anya, minden ember, sőt minden gyermek megítélhesse, ha jobb, és okosabb dolog é meghimlőzni? mint a' tehénhimlőt magába óltatni, — hogy minden ember tudhassa, mi a' jó, és mi a' gonosz? ímé itt a' himlőnek, és a' tehénhimlőnek tulajdonságai (melyeket minden Oskolában, minden gyermekkel könyv nélkül kellene megtaníttatni), egymás mellé fognak állíttatni.

Mert kicsoda ti közzületek az ember,
ki az ő fijának követ adjon, ha ő
tőle kenyeret kér? 'Es ha halat
kér, valljon kígyót adj é neki.
Máté 7: 9. Luk. 11: 11.

Himlő, v. Emberhimlő, v. Hólyagos himlő, v. Csécs.

Tehénhimlő, v. Őrhimlő, v. Védhimlő, v. Mentőhimlő.

1. A' himlő halálos, vagy legalább legterheesebb, legfájdalmasabb, legocsmányabb betegség; és nyomorúságot, inséget, elragadást, 's halált terjeszt el maga körül.

A' beóltatott himlő is néha a' legkegyetlenebb betegség, és halálos; 's hasonlóképen elragadást és halált terjeszt el maga körül. Innét van már az a' szabadság, hogy minden himlős, már az akar szántszándékkal, beóltás által, akár történetből, fertéztetett is be; az egészségesekkel való egyesüléstől eltiltatik; valamint szintén más olyan beteg is, a' kinek gonosz nyalyája raga-

1. Az illendően, és alkalmatos környülállások közt beóltatott (1. 2. 3. 4.) tehénhimlő, nem csak nem halálos, hanem ártatlan, és semmi tulajdon, vagy épen csak a' legkönnyebb, betegség; és sem nyomorúságot, sem inséget, sem elragadást, sem halált nem terjeszt el maga körül, sem semmi mirigyes daganatokat nem hűz maga után; mint ezt sokan hamisan hirjesztették róla.

Mint másutt, úgy 'Angliában is kerengett az a' vád a' tehénhimlőről, hogy az mirigyes daganatokat, és valószínűságos mirigy kórságot (scrophulát) hűz maga után. Azért a' Felséges Nagy - Britanniái Ki-

Alós, és az emberekre halált és nyomorúságot hűz; mint p. o. a' sárga hideg, vereshimlő, skarlát és köles-hideg.

Ha a' himlősök közel, vagy épen a'ban a' helységben, vannak; a' kor azokat mindjárást, minden haladék nélkül a' Felsőségnek be kell jelenteni, 's hirtelen segedelemért kell esedezni.

Mivel egy ember szinte bátorságban, a' ki himlős nem volt, hogy kisebb, vagy nagyobb távolyságról, emberek, vagy dolgok által, a' himlő mérge rá ne ragadjon: tehát most, és jövődöben szükség, hogy mind azok az emberek a' tehénhimlőt magokba beoltassák, valakik csak himlősök nem voltak, a' himlő elközelítését el nem várván.

rály parancsolatjára; 1807-ik esztendőben, a' Londoni Királyi Orvos Collegium, egyet értőleg minden Angliai Orvos Collegiumokkal, ezt a' tárgyat vizsgálat alá vetette; és kísült a' sok száz ezer embereken tettett kísértésekből (próbákból), hogy az a' vád alnok; 's ezt az értelmet ugyan az említett Orvos Collegium egy tudós Értekezésben a' világ eleibe ki is adatta.

A' tehénhimlő anyag, mely az ember testével beoltás által közöltetik, és a' mely, későbbben, minden tehénhimlőben találtatik, közönségesen a' következendő bajokat okozza: 7-ed vagy 8 ad nap múlva a' beoltás után, néha valamivel idejében, vagy későbbben, a' tehénhimlővel beoltattak gyenge hideglelés jelenségeit érzének; sápadtak, lan-kadtak, álmosok, kedvetlenek, hőséget, szomjúságot szenvednek, nyughatatlanok, az alvás alatt könnyen iz-zadnak, kis ökleléseket es fájdalmakat szenvednek a' hónapok alatt. De ezen zűrzavarok csak nem mindég csekélyek, és mulandók; sőt többnyire minden beoltattak, az o ke-ves tehénhimlősöknek: i-deje alatt, vídámok, jó

*kdvűnek, esznek, isznak
alusznak, és játszanak.*

*A' legjobb óltás :
friss, folyó tehénhimlő
anyaggal, minden ka-
ron két kis, a' felsőbőr a-
latt való, szűrés által,
minden bekötés nélkül,
esik meg.*

II. A' himlőt nem le-
het minden élet-időben,
az esztendőnek minden ré-
szében, minden idő-mér-
sekletében (temperatúrá-
jában), minden himlőből,
bátorsággal beoltani.

II. A' tehénhimlőt min-
den korácsban, az esz-
tendőnek minden részében,
minden tehénhimlőből,
báttran beoltathatni.

*Sacco egy kisdédbe,
1. óra múlva születése
után, óltotta be szeren-
csésen a' tehénhimlőt.*

III. A' himlős ember
mindég, vagy legalább a'
bajainak közepette, teté-
től talpig, számtalan sok
ezer himlőkkel van meg-
rakatva; ő egy tűr, és
egy kelevény, s az ő da-
gadt testéből év csepeg.

*A' himlő óltáskor
nem ura az ember az az-
után kijöendő himlők
számoknak; és ezek né-
hatagrángatódzásokkal,
és rettenetes zsúvarok-
kal, teménytelen nagy
menynyiségben verődnek
ki, és gyakran megölik
a' himlővel beoltattat,*

III. Az emberen nem
jö ki több tehénhimlő,
hanem csak a'nyi, a' meny-
nyi óltás szúratot tett raj-
ta az óltó; és midőn az
Óltó minden karon 2. ol-
tás szúratot tett, a'kor a'
beoltatott ember minden
karján csak 2 tehénhimlőt
(néha a'nyit sem) kap;
különben pedig a' többi
testén egyetlen egy tehén-
himlő sem jő ki.

*A' tehénhimlő óltás
szúratai közül ha csak
egyetlen egy óltásszúrat
fogonszik is meg, elég
fogatos minden jöven-
dőbeli himlősésnek eltá-
voztatására; csak hogy
az tökéletességre men-
jen, és el ne vakartas-
sék. Ha ellenben az a'
tökéletességet el nem éri,
vagy elvakartatik; a'
kor szükség újra beol-
tani a' tehénhimlőt.*

IV. A' himlő ragadós, tehát az ember akarátja ellen is elragad, a'kor is, mikor a' himlőzést más környülállások ellenzik.

V. Az az ember, a' kinek ábrázatja és teste számtalan himlőkkel, túrokkal, kelevényekkel, és varakkal be van fedetve; a' kinek egy szemem látszik ki, nemis hasonló az emberhez, hanem remítő csuda és váz.

VI. A' nagyon himlős ember 20. 's több napig is, éjjel nappal, kimondhatatlan nagy fájdalmakat, sérelmeket, szenved, 's gyakran magán kívül van, magának 's egyéb tagjának helyét nem találja.

Majd leszakad a' szüléknek szívek, midőn látják himlőző magzatjaiknak szenvedéseket. Minő inség! minő nyomorúság van ott! A' szülők, kik a' magok és gyermekeik kenyeret, napszámmal keresik, 8. vagy 14. nap himlős gyermekeiknek ágyokat kintelenítettetvén őrizni; milyen nyomorúságot, szükségét, éhséget szenvednek! a' mindennapi kenyér nélkül miképen kórnyadoznak!

IV. A' tehénhimlő nem ragadós, tehát a'kor óltathatja be azt az ember valakibe, mikor neki tesszik.

V. A' tehénhimlővel beoltatott esecsemő, vagy ember, a' karján vagy a' karjain lévő 1. vagy 2. tehénhimlővel, megtartja a' maga szépségét, kellemetes tekintetét, minden szembetűnhető változás nélkül.

VI. A' tehénhimlővel beoltatott esecsemő, vagy más gyermek, legtöbnyire az ő tehénhimlőzésének egész ideje alatt jó kedvű, nevet, tréfálódzik, játszik, mindenüvé bátran hordathatik, a' szerént, mint más egészséges gyermek.

A' tehénhimlőzés rövideden így megyen véghöz: Az óltás szűrt helyén látszik a' beoltás után 3-ik, 4-ik nap, néha később is, kis veres csomócska; 7-ik, és 8-ik nap gyöngy fehérségű hólyagocska jelenik meg, mely a' közepében lesúlylyedve, és ez a' gödör keskeny veres széllel körülvetve, van, és víz világosságú nedvességet (más embereknek beoltatásokra alkalmas tehénhimlő anyagot) tart magában; 9-ik, 10-ik nap széles veres karikával vagy udvarral, daganattal, 's kemény.

séggel van az a' hólyagocska körül kanyarítatva; végre 20-ik nap szeg barna varrá változik, az; és így végződik a' tehénhimlő tökéletesen.

VII. A' himlő megfosztja minden 10-ik vagy 20-ik embert a' maga szépségétől, azokat ripatynos, rapos, himlőhelyes, forradozott, ocsmány képűkké tévé.

VII. A' tehénhimlőnek semmi közü nem lévén az ember képéhez, az emberi ábrázat képét nem ronthatja el.

VIII. A' himlő elragadozza minden 10-ik vagy 20-ik embernek az egészségét, és hagy maga után számtalanúl vakságot, szem könyvezést, gyógyulhatatlan hályogot, termést, siketséget, sipokat (fistulákat), csontfennét, és szélütötte tagokat.

VIII. A' tehénhimlő senkinek el nem ragadazza az egészségét; és semmi félszagséget, semmi más nyavalyát, nem hagy maga után.

IX. A' himlő általjában, minden Nemzetek közt, megölte, és megöli a' 10-ik embert.

IX. A' tehénhimlő, alkalmas környálások közt óltatván be, soha egy embert sem öl meg.

X. Magyar és Erdélyországban esztendőnként a' himlő legkegyetlenebb kínokkal megölt 42,000 embert, és ezen országokban, esztendőnként, himlőben beteg volt 550,000 ember.

X. Magyar és Erdélyországban a' tehénhimlő óltás behozás által esztendőnként 550,000 ember a' legszönyűbb betegségtől, és 42,000 ember a' legkínosabb haláltól mentethetik meg.

Esztendőnként 350,000 embert rettenetes fájdalommal betegségtől, és 42,000 embert kínos haláltól megmenteni: bizony! kívánatos! méltó! sőt szent dolog! és mily nyereség az emberi.

Es ezek megszabadíthatnának! és könnyű szerrel megmentenének! ha minden ember, minden hazafi, és minden Felsőség a' tehénhimlő óltás közönséges behozatását javaso-

sége! 's milyen haszon az Országra nézve! 550,000 kór, és 42,000 halott esztendőnként sok száz ezer forintnyi költséget okozott; és a' kár, melyet az ország az ember számának 10 ik részéig való megkevesíttetése által szenvedett, valóban ráment esztendőnként mintegy 10,000,000 forintba.

XI. A' himlő nyomorúsággal, inséggel, és halállal töltötte be az embereket, és a' Nemzeteket, 's a' himlő óltás mind ezeken a' bajokon semmit sem segített.

lándja, és segíti! a' szegényeknek és ügye foggyottaknak ingyen való beoltatásokat gyamolítja; ezen Hirdetésnek (a' milyen Német országban már 1804-ik esztendőben több mint 30,000, és Tisztel. Wagner Lelekitanító Úr által Gross-Rückerswaldban, 2,000 osztott el) elterjesztését előmozdítja: és ha minden Magyar teljes erővel a' maga Megyéjében a' Hazájáért, és az emberiségért, e'ben munkálkodik.

XI. A' tehénhimlő óltás élettel, egészséggel, és örömmel töltötte be az emberereket, és a' Nemzeteket, 's ez a' találmány, már 25 esztendei tapasztalás szerint, tökéletes.

Vannak a'ra példák, hogy némely ember valószínű hólyagos himlővel kétszer meghimlőzik. Az is megtörtént már, hogy a' mely gyermek igaz tehénhimlő volt, az még egyszer ismét meghimlőzött igaz hólyagos himlővel. Mind az első, mind a' második történetet már az Anglusok is megjegyezték, és a' Londoni Királyi Orvos Collegium, a' feljebb már említett Értékezésébe, ezen Jegyzékeket is beiktatta. Nevezetesen pedig itt Pesten Cseh Szombati Sámuel

Doctor Úrnak példája
vált a'ra , hogy egy oly-
an gyermek , a' kin
igaz tehénhimlők voltak,
azután 1811 ik esztendő-
ben , Septemberben , va-
lóságos hólyagos himlő-
ket kapott. Ugyan az
említettett Orvos Úr mu-
tatott nekem itt Pesten
az új városban e'ben az
esztendőben Augustus 22-
ik napján egy gyerme-
ket , a' kin valóságos hó-
lyagos himlő volt épen
a'kor , pedig ugyan az-
on gyermekeket , maga
Cseh Szombati Úr , az
előtt 13. hólnappal óltot-
ta be tehénhimlővel , és
rajta a' valóságos tehén-
himlő rendesen meg is
fogott , és keresztül is
ment , ugyan az említte-
tett Orvos Úr vigyázata
alatt. De valamiképen
tudomásunk szerént igen
ritka dolog , hogy vala-
mely ember soha se kap-
jon hólyagos himlőt ; úgy
tudjuk azt is , hogy az
hasonlóképen felette rit-
ka történet , hogy vala-
ki kétszer kapjon hólya-
gos himlőt. Ugy de csak
az olyan ember kaphat
hólyagos himlőt a' va-
lóságos tehénhimlőnek
benne lett megfogonása
után , a' ki kétszer kap-
hat hólyagos himlőt. És
így világos , hogy az a'
történet , mely szerént
valaki az igaz tehénhim-
lőn lett keresztül mene-
tele

tele után ismét hólyagos himlőt kap, az a' kifogások közzé tartozik. Úgy de a' kifogás törvényt nem ront. Tehát a' tehénhimlő szükséges és csalhatatlan voltát a' másodszori hólyagos himlőzés el nem rontja; hanem csak azt bizonyítja, hogy van olyan ember, a' ki hólyagos himlővel kétszer meghimlőzhet.

De a' tehénhimlőzésnek a'ban a' ritka történetben is, midőn valaki a' tehénhimlőt kiállván, ismét hólyagos himlőt kapott, igen nagy haszna van. Mert az olyan ember igen szelíd, legalább nem-halálos, hólyagos himlőt kap. Példája volt e're 1811-ik esztendőben, Septemberben, Cseh Szombati Samuel Doctor Urnak. Ugyan is, itt egy aszszonynak három gyermeke lévén, ezek közül a' legnagyobbat tehénhimlővel beoltatta, a' neveztetett Orvos Ur által, a' többi kettőt idővel óltatlan hagyatván. Idő jártával megtörtént, hogy a' két óltatlan gyermek hólyagos himlőt kapott. E'kor a' már tehénhimlővel beoltatott legnagyobb gyermek is elkapta a' két ifjabtól a' hólyagos himlőt. De mi lett a' dolog kimenetele? A'

legnagyobb gyermekem igen szelíd, és könnyen elmúló hólyagos himlő volt, a' két ifjabb gyermek pedig megholt a'-ban a' himlőzésben. Hasonlóképen a' feljebb említettem második példában is magam szememmel láttam, hogy azon a' Pesti útvárosban volt himlős gyermekem már 9-ik napra a' himlő elszáradt, és bátor a' gyermeknek egész testén jó sűrűn széjjelhintett a' himlő, mindazáltal a' mint a' szüléi nekem mondták, a' gyermek soha le sem fektült, és magam láttam, hogy már 9-ed napra elszáradtak mind a' himlők. Egy szóval ez a' himlő is igen szelíd volt.

A' legújabb erősség pedig e're a' tárgyra az, a' mit most legközelebb a' Budai Német Újságban olvastunk, illetéken képen: A' Prágai Újság ilyen felalírás alatt: A' tehénhimlő oltás elmulatásának következtetése; ezt foglalja magába: A' tehénhimlő iránt való gyanúskodásnak követhetése szerént, egy Prágai polgárnak öt gyermekét, u. m. egy 8 esztendő, és más 4 esztendő fiúcskát, egy 6 esztendő, és más 8 esztendő, 's harmadik

1 1/2 esztendő s lyánkát,
meglepett a' hólyagos
himlő, a' múlt Július-
ban. Legelőször a' 6 esztendő s lyánkát nyomta
le a' döglelet. E'nek igen
gonosz himlői voltak, tü-
dő gyúladással össze-
köttetve, a' mi is töké-
letes genyecségesedésbe
ment által; s ez a' gyer-
mek nagy kínok közt szá-
raz betegségben holt meg.
Ezen lyánkának halála
a' nyira dolgozott a' szü-
léiben, hogy ők, kik az
előtt a' tehénhimlő oltás-
ról hallani sem akartak,
most a' félelemtől és ret-
tegéstől unszoltatván,
felettte óhajtották a' ma-
gok gyermekeiket a' te-
hénhimlő beoltatás által
a' hólyagos himlőtől meg-
örzeni. De ez a' kíván-
ság késő érkezék. Mert
már az ő gyermekeikben
kinyilatkoztatták mago-
kat az elragadásnak e-
lőjárói, és hirtelen el is
következék maga a' hó-
lyagos himlő kiütése is.
Csak a' 8 esztendő s fiút
oltották hát be, a' kin
ugyan már nagy volt a'
hideglelés, de a' kiütés
maga még nem volt lát-
szatos. A' tehénhimlő ol-
tás tökéletesen megfo-
gott, és egész 6-od nap-
ig rendesen folytatta
futamátját. De e'kor a'
hólyagos himlők is ki-
ütöttek rajta, és a' te-
hénhimlőkkel úgy össze-

sze folytak, hogy ezeket az utolsóbbakat többé meg nem lehetett különböztetni az elsőbbektől. Mert az egész test úgy szólván egyetlen egy hólyagos himlő volt. Bátor ezek a' hólyagos himlők nem a' jó néműekhez tartoztak is, mind azáltal egész e'koráig több környülállások veszedelemmel nem fenyegetődtek. Mind e' mellett is pedig idő jártával a' nyavalya rodhadt hidegleléssé vált, a' nyira, hogy azután a' ki-gyógyuláshoz való minden reménység eltűnt. Azonban véletlenül tartós jobbulás következék, 's a' fiú egészségre fordult. Az a' tapasztalás, hogy a' tehénhimlős öltvány, a' kire egyszer-mind a' hólyagos himlő is ráragad, ritkán hal meg az utolsóban, nem új, és a' jelenvaló történet is bizonyítja a'nak igazságát. A' második a esztendő fiú jó némű hólyagos himlőket kapott, a' melyeket könnyen kiállt. A' 6. esztendő lánykán kívül, még a' másfél esztendő, és a' 8 esztendő lyánka is a' hólyagos himlő martalékjává lett; az elsőbb már hatod nap guta ütésben, mint az agyvelő gyűlédés következtében, holt meg. A' legrosszszabb

nyil esett a' 3 esztendő
lyánkának, ez a' leg-
gonossabb himlőket kap-
ván; melyek a'nak lába-
in, és kezein emészto tú-
rokat okoztak. Bent a'
gégéjében, és az egész
szája üregében oly tú-
rok voltak, melyek min-
den enyhülését a' szeren-
csétlennék megakadá-
lyoztaták. A' legiszö-
nyűbb pusztítás érte az
orrát, a' mely 3 nap
alatt egészen elveszett;
azután a' szemhéjait fog-
ta elő a' veszedelem, és
ha most a' halál el nem
következett volna, a'kor
a' szemei sem kerülték
volna el az elveszést. Így
végezte el a' szép és gyö-
nyörűséges kised, az ő
szüleinek legédesebb örd-
me, a' maga életét, le-
írhatatlan szenvedések
közt. Azon kedvetlen be-
nyomást, melyet ez a'
rettenetes, és iszonyú be-
tegség folytatja mind
a' szülékben, mind a'
körülötte lévőkben oko-
zott, minden könnyen
képzelteti. Istenem! Mi-
lyen szomorú nyil lett
volna mind a' szülékre,
mind a' gyermekre néz-
ve, ha ő, mint az ily
történetekben gyakran
megesett, végtére csak
ugyan életben maradt
volna! A' szülei már
most megismérték, hogy
ezen szomorú esetek, az
Isten büntetései, és a'

rettenetes lelki isméret
márdosásai az ő állapot-
jokat szánakozásra méltó-
tá teszi. Lásd. Ver-
einigte Ofner Pester
Zeitung 7. Octobr. 1821.
pag. 1179.

Ha valamely gyer-
meken 1-szor , 2-szor ,
3-szor , sőt 4-szer sem
fogonszik meg a' tehén-
himlő; a'kor azt 5-szor
is újra be kell oltani.
Mert ugyan Cseh Szom-
bati Samuel Doctor Úr-
nak volt a'ra példája ,
hogy egy gyermekben 5-
ik beoltás után fogont
meg a' tehénhimlő.

Jegyzék. A' tehén-
himlő oltásnak oly finum,
és oly vékony szűrással
kell megadni , hogy az
által semmi vér ki ne ser-
teggék , a' nyival kevésbé
ki ne folyjon , a' bőrből.
Mert különben a' tehén-
himlő mérge kimosatik
a' szúratból , vagy leg-
alább a' szúratban úgy
feleresztetik , hogy az
az erejét elveszti. És ímé
sok tehénhimlő meg nem
fogadásának ez a' hiba
a' bizonyos oka. Azon-
ban ezen vétekekben még
most is sok oltók léled-
zenek.

Vége , valamint
hogy vannak a'rapéldák,
hogy némely emberekre
soha sem ragadt a' hó-
lyagos himlő : úgy ha-
sonlóképen lehetséges ,
hogy a' tehénhimlő is

némelyeken soha meg ne fogonják.

Emberek! Most tudjátok mi a' jó, és mi a' gonosz! nem menthetitek magatokat a' tudatlansággal. Ha gyermekeitekbe a' tehénhimlőt be nem óltatjátok; a'kor őket a' hólyagos himlőnek; és a' himlőből következő halálnak martalékkul (prédául) kiteszitek, és ha egyetlenegy gyermeketek a' himlőben meghalálózik; a'kor valóban bűnösök vagytok, és méltán vádoltathattok.

Mivel pedig egy ember sem választja a' gonoszt, a' ki a' jót valóban megismerte; és mivel sem az atya, sem az anya, nem nyújt követ a' gyermekének, midőn az ő tőle kenyeret kér; és mivel minden atya, és minden anya kész a' tűzbe is menni a' maga gyermekéért: tehát hiszem, hogy minden atya, és minden anya, befogja ezután a' tehénhimlőt a' gyermekébe óltatni, ne hogy az a' halál áldozatjává legyen; és most, 's örökkön örökké hálát fogadni az Istennek ily jótéért.

A' rézmetszet magyarázatja.

1. A' beoltás után való harmad napi veresség.
2. A' kelés kezdete, ötöd nap.
3. Hetedik nap.
4. Kilenczedik nap.
5. A' fekete var már elkészült a' 14-ik napon.

Jegyzék. Ezek az itt kifestetett, naponként megtörténő változások a' tehénhimplőben, néha egy, sőt két, vagy három nappal is későbbben történnek meg; de ez a' késedelem azoknak igaz és jó voltokat éppen nem változtatja.

Österreichische Nationalbibliothek

+Z16977700

